

Early Journal Content on JSTOR, Free to Anyone in the World

This article is one of nearly 500,000 scholarly works digitized and made freely available to everyone in the world by JSTOR.

Known as the Early Journal Content, this set of works include research articles, news, letters, and other writings published in more than 200 of the oldest leading academic journals. The works date from the mid-seventeenth to the early twentieth centuries.

We encourage people to read and share the Early Journal Content openly and to tell others that this resource exists. People may post this content online or redistribute in any way for non-commercial purposes.

Read more about Early Journal Content at <http://about.jstor.org/participate-jstor/individuals/early-journal-content>.

JSTOR is a digital library of academic journals, books, and primary source objects. JSTOR helps people discover, use, and build upon a wide range of content through a powerful research and teaching platform, and preserves this content for future generations. JSTOR is part of ITHAKA, a not-for-profit organization that also includes Ithaka S+R and Portico. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

CORRECTIONS AND NOTES TO AGADATH
SHIR HASHIRIM.*(Concluded from Vol. VII, p. 754.)*

L. 801-802. האומות . . . אני. YS. 177 a, § 985.

L. 802-803. העולם . . . ד"א. Quoted in the Commentary attributed to Nachmanides as אמרו רז"ל. So also Recanati, 38 c.

L. 803-804. שושנת . . . העמקים. CH. II, 1, § 3.

L. 804-10. העולם . . . בדרך. YS. 177 a, b. See also *Mishneh Bikkurim*, III, §§ 2, 3, 4. According to these parallels we might correct our text in the following way: . . . ד"א בדרך שהשושנה מביא והשור בראשו ועטרה של זית בראשו . . . בכוריהן ענבים וכו' הקרובים היו מביאין והחליל היה מכה לפניהם.L. 810-22. ד"א . . . השרון. See *Mechilta*, 30 a, 31 b, and parallels (especially *Midrash Tillim*, cxiv, אמרו לו האיך נעבור בין, ואו' מה ממתנינים אנחנו (החומות הללו י"א לא 820. שמא הטעה כל רימרו containing a Derasha of an opposite tendency on עשו כן. See *Sifre*, 64 b, and Chapters of R. Eliezer, c. 42 and note 36.L. 822-25. ד"א . . . אריות. See above, l. 195, with regard to Abraham. See also Apocrypha to the O. T., The Song of the Three Holy Children, who are חמ"וע. Perhaps the שירה of Daniel has some connexion with the well-known legend of Habakkuk's visit to Daniel in the lion's den. Cp. Neubauer's ed. *Book of Tobit*, 39; Brüll's *Jahrbücher*, VIII, 29, note 1; and Epstein, *Bereschith Rabbathi*, pp. 14, 15.L. 826-30. כשושנה . . . מכים אתה. See CH. II, 1, § 1; and 2, § 5. The MS. Commentary to the *Machzor*: ד"א . . . מצהלת. יתנני רון באגדת ש"הש אני חבצלת השרון כיון שעלו ישראל מן הים אמרו שירה ועל דבר זה יסד הפייטן יתנני רון מצהלת וראיתי מדרש כשושנה

בין החוחים כדרך שהשושנה נאה בין החוחים כך ישראל נאים בין האומות אימתי הם נאים בשעה שעלו ממצרים כתבצלת והוא שיסדר נאים עריבי ניחוחים ד"א אימתי השושנה נאה כשהיא למעלה מן החוחים ואם נתחייב השושנה הרוח מנשבת בחוחים ומנקרין אותה.

L. 831-34. כתפוח . . . ונשמע. See CH. II, 3, § 1; VIII, 5, § 1.

L. 834-39. ד"א . . . נמצא. See Rashi to this verse: הדוגמא. כך הק"ב מכל האלהים נבחר. Something like this Derasha must have been in our text, but it is difficult to say what the exact words were in l. 836 (ברקונו . . . וצידון). L. 838 read מאונם instead of מונם.

L. 840-41. הביאני . . . האבות. See above, l. 345, and cp. GR. XCVIII, 8, 9. The ל"ט to this verse: בזמן שישא הק"ב נם לגוים. ונפוצות יהודה יקבץ. See also CH. II, 4, § 1, א"ר ברכיה, the reference to יעקב, to which perhaps the האבות in our text alludes.

L. 842-45. סמכוני . . . חכמים. Perhaps we should correct l. 844 ריבוכים or מיני תענוגים. Cp. CH. II, 5, § 1; *Pesikta K.*, 101 b, and parallels. See also the quotation from the ל"ט, given by Salfeld, p. 39, note 1, which is taken from our text. The MS. Commentary to the *Machzor*: וכן דורש במדרש סמכוני באשישות אלו דברי אנדה שנוחין לשומען באשישות של יין שנוחין לשתותן למה נמשלו ד"ת לחולה מה חולה אינו אוכל אלא דבילה ולא פת צונן אלא פת חם כך הדור הזה אינן מבקשין מסכתות חמורות אלא אנדות ושיחות חכמים וזהו כוונתי חולת חששות.

L. 846-49. שמאלו . . . ומלמטה. YS. 177 c, according to which the words זה אהרן must be completed after לראשי in l. 846. The ל"ט to this verse: שבה לפני השם שהשמאל מרחקת והימין מקרבת. Cp. also Targum to this verse.

L. 850-58. השבעתי . . . וכאייל. YS. 177 d, a part of this passage (ל. 854-58), after which we have to complete the words (בו בא' instead of או באיילות) in l. 854, and read בגבעות בצבאות in l. 856. YM.Is. 105 quotes the l. 850-53 from הגדת שה"ש. The ל"ט has השבועה שלא ימרדו במלכות שאם ימרדו הרי דמכם נשפך. כצבי וכאיל. The שבוילי הלקט, § 282, quotes to this verse a Derasha from מדרש שה"ש which is to be found neither in CH. nor in our text. See CH. II, 7, § 1.

L. 859-63. מחבירו . . . קול. YS. 177 d (ד"א . . . מחבירו, l. 860-63). See *Pesikta R.*, 4 b.

L. 864-65. אומרה . . . דומה. See CH. II, 9, § 1, and parallels; see also *Aruch*, s. v. אמירה (the quotation from the *Mechilta*, 36 b ועשיתיו אימרה). This is then the answer to רעייתי יפה את.

L. 865-68. ד"א . . . ומפיע. Probably some corruption in the text which makes the sense so obscure. I can only guess that we have here some allusion to YS. I, 243 c in the name of the *Yelamdenu* and *Targum Jerushalmi* to Num. xxxiii, which Derashoth seem to read עפר יעקב = עפר בחורי ישראל or עולימחון. The ד"א . . . יעקב would then be only another version of the preceding Derasha, whilst the citation הנה זה עמד אחר כתלנו should be put before מלמד in l. 866. The last words of which נראה מציל ומפיע remind somewhat of ונכסה וחוור. See CH. II, 9. In the רוקח to this verse: מה הצבי והאיל חוור למקומו כך השכינה תחוור למקומה.

L. 868-78. ד"א . . . הדרום. YM. Is. 150 in the name of הגדת (זה המשיח) והמשיח (l. 871); after which we may correct here (כולו) שהוא כאילו (l. 872). See CH. IV, 16 and DR. I, 19. Cp. also CH. VIII, 12 מה צבי וכו' זה בשעה שהוא ישן עינו אחת פתוחה וכו'.

L. 879-85. ענה . . . יענה. See CH. II, 11, 12, 13, and parallels.

L. 885-87. ד"א . . . יענה. כדרכים (Jer. xxv. 30). The passage is defective. See ER. XXX, 1, and *Jerushalmi Berachoth*, 13 c.

L. 887-88. ד"א . . . צורים. See CH. II, 13, §§ 2, 3, and parallels, explaining זמנה של ערלה שתזמר = הזמר.

L. 889-92. יונתי . . . האלהים. Perhaps we should read in l. 890 מרועה תחילה or בזמן נענה שהציבור תחילה. See CH. II, 14, § 2.

L. 892-900. ד"א . . . ורכב. See CH. *ibid.* Cp. also *Mechilta*, 37 b.

L. 900-904. ד"א . . . לישראל. See CH. II, 14, §§ 2, 4, and 1; ER. XXI, 5. Instead of לפיכך אמר לאחר כך read לאמר. Still the passage is very corrupt.

L. 904-10. לאחר כך . . . במצות. Perhaps we should insert at the beginning of the passage ד"א בעולי רגלים הכת' מדבר (CH. *ibid.* § 7; cp. also § 25) to which the following story would serve as an illustration. In l. 908 we should perhaps read בור תמרה.

L. 910-14. בתפילתם . . . ד' א''א. YS. 178 b in a shortened form. Cp. *Mechilta*, 14 b, where he speaks of מ' יום. In l. 912 read במ'ת instead of במער'. Perhaps we ought to read במ'ת. See *Mechilta*, 65 b.

L. 915-18. הנשיאים . . . דודי. See CH. II, 16, § 1. The ל'ט : הרועה בשושנים כשרועה את ישראל שנ' רועה ישראל האזינה ואמר ידוע תרע פני צאנך אלו שאר העם עדרים אלו גדולי הדור.

L. 919-22. הבתרים . . . עד. See CH. II, 17, § 1. L. 920 read לתך (ליתן). In the ד' א''א the word סב is urged. Cp. Midrashim to Deut. ii. 3.

L. 923-28. אחוז . . . העולם. YS. 178 b. See *Midrash Mishle*, XIX, according to which our text must be corrected. Cp. CH. II, 15, § 2. The order of the verses is here disarranged.

L. 929-33. על . . . עד. See *Sebachim*, 119 a; *Mechilta*, 1 b; the Derashoth on the verse from Ps. cxxxii. 14. See also YS. 178 c, about the end. The MS. Commentary to the *Machzor* : ציפיתי פה עיכובי הייתי סבור שהיה קדושת עולם כשנבנה המקום ולא היתה אלא קדושת שעה אבל כשמינה צבי קדש הוא בית המקדש מקום מבוחר אמנה ירושלים שכתוב בה העיר אשר בחרתי מכל שבטי ישראל באותה שעה אקומה נא היא היתה קדושת עולם וכן דורש במדרש על משכבי בלילות באדם המעכב על משכבו ולא היתה אלא קדושת שעה אבל כשנבנה היתה אקומה נא היא המקדש היא הייתה קדושת עולם שנ' אקומה. The end of the Derasha is accordingly in the next verse, which is missing in our text. See also *Pesikta R.*, 7 b, about the חנוכות.

L. 934-36. אקומה . . . ברפידים. Cp. the Commentary attributed to R. Saadyah, 12 b : ומעם מצאוני השומרים יציאת העמלקי והכנעני שנ' וירד העמלקי.

L. 936-41. ד' א''א . . . תפוס. L. 939 read במצדות instead of בין הבתולות.

L. 941-45. ישראל . . . ד' א''א. YS. 178 b. In l. 942 read הנורן (instead of הנרון). Cp. *Jerushalmi Synhedrin*, 18 d, and parallels, with regard to ארונה or ארנן.

L. 946-48. מדבר . . . מי. YS. 178 c. The ל'ט to this verse : מי זאת עולה מן המדבר וכי מן המדבר העלה אותם • והלא ממצרים העלה אותם שנ' אעלה אתכם מעני מצרים • הלא על חבתו של ישראל

לפני הק"ב שהן חביבין עליו כמציאה הוו שאדם מוצא במדבר • וכה"א
 ימצאהו בארץ מדבר • ואו' כענבים במדבר מצאתי ישראל • כתמרות
 עשן מה העשן הזה בכל מקום שהולך מיצר כך היו כל האומות מצירין
 בשעה שעלו ישראל ממצרים • שנ' אז נבהלו אלופי אדום וכו' וכן
 אמרה רחב הזונה ונשמע וימס לבנו • מקומרת מור זכותו של אברהם
 אבינו שהיה ראש אמנה ונמשל למור שהוא ראש לבשמים שנ' מור דרור
 חמש מאות • ולבונה זה זכותו של יצחק שכשם שמקטירין הלבונה ע"ג
 המזבח כך העלה יצחק את עצמו ע"ג המזבח כשעקדו אביו שיצאו ממנו
 כהנים מלכים וחסידים והוא שאבק עם המלאך ויובל. See YS. I, 278 b.
 Cp. also Targum to this verse.

L. 949-57. ד"א... זקנים. YS. *ibid.* Cp. CH. III, 5, § 2. See
 also above, l. 459. Perhaps on account of the atoning office of
 אהרן.

L. 958-64. הנה... תפילה. YS. 178 c. See CH. III, 6, § 2, and
 GR. XCVII, 6. Cp. also חידושי הרד"ל to NR. XI, note 26.

L. 964-67. ד"א... יי. YS. *ibid.* The ששים גבורים are
 probably the מסכתות ס'. Cp. the Commentary attributed to
 R. Saadyah: ויש אומרים ששים מסכתות שבמשנה הירועות בתלמוד וכולם
 אחזי חרב אלו ישראל אנשי מלחמה שהיא מלחמת התורה
 XVIII, 21.

L. 967-69. הנה... וגו'. Probably we ought to place the ד"א
 in l. 968 before הנה in the preceding line. The just quoted Com-
 mentary מטתו שלשלמה זה המשכן וכו' Cp. CH. III, 6, § 3.

L. 969-70. ד"א... בירושלים. Read מטתו שלשלמה
 זה ירושלים.

L. 970-75. ד"א... רעות. See above, l. 70, CH. III, 6, § 5.

L. 975-76. כולם... מישראל. Insert ד"א before כולם in l. 975.
 Perhaps this Derasha has some reference to the well-known
 story of the excommunication of ר"א בן הורקנם in *Baba Mezia*,
 57 b and 60 a. Cp. the parallel in *Jerushalmi Moed Katon*, 81 d,
 אם חברים מתלחמים. See also such phrases as נעצו חרב in *Shab-*
bath, 17 a.

L. 978-84. אפריון... להם. See *Pesikta K.*, 1 a, b; NR. XII, 4;
 CH. III, 7, 8, §§ 1, 2. Our text is corrupt and defective, and con-
 fuses the Derasha of the משכן with that of the ארון. The Commen-

tary attributed to R. Saadyah: מעצי הלבנון אלו . . . הקרשים מרכבו ארגמן אלו היריעות . . . תוכו רצוף אהבה לוחות הברית . . . ואמר ע"כ אהבתי מצותיך . . . ומעם מבנות ירושלים הם שני לוחות אבנים . . . ואמרו חז"ל כי התורה נקראת בת מלך שנ' כל כבודה בת מלך פנימה . . . See Aben Ezra to *Song of Songs*: הם בנות ירושלים הם בנות אומות: וי"א המלאכים העולם . . .

L. 985-95. רשעים . . . ד"א. YS. 178 d, only a part of this Derasha, after which we have to correct in l. 987 מללו של עולם (instead of (פעלילו ש' ע'). L. 994 read מבנות ירושלים instead of ד"א אפריון ע' ל' המ' ש' זו ברית: ל"מ. מב' ישראל העולם שהוא עשו כביפה מעצי הלבנון כאדם שבונה ביתו מעצי הלבנון עמודיו עשה כסף אלו ההרים שהם כעמודים רפידתו זהב זה הרקיע שהוא כזהב מרכבו ארגמן זה כסא הכבוד תוכו רצוף אהבה אלו נפשות הצדיקים הגדת: YM.Ps. 557 b (cp. also 164 b): שאין מתערבות בשל רשעים שה"ש תוכו רצוף אהבה אלו נפשות הצדיקים שהן נתונות עמו במרום שלשה הן שנכנסו זה לפנים מזה ומשה נגש אל הערפל ולפנים ממנו צדק ומשפט מכון שבה"א צדק ומשפט מכון כסאך ולפנים מהם נפשותיהם של צדיקים שנ' אשר בידו נפש כל חי ואו' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים וגו' וכן אמרו: The Commentary attributed to Nachmanides, I, 13, זל במדרש שה"ש תוכו רצוף אהבה . . . במרום ג' נכנסו זה לפנים מזה וכו' נפשות הצדיקים שתחת כסא הכבוד והן, רוקח *ibid.* on our verse, whilst וע"ד זה אמ' נפשות הצדיקים יש להן כמו, 72 b, MS. Bodleian, 2282 (*Commentary on Canticles*, by Abba Mari b. Aligdor?), Cp. also אבות II, by R. Simon Duran, 87 b, ובמדרש שה"ש אמר תוכו רצוף אהבה אלו נפשות הצדיקים, quoting the whole passage till בצרור החיים. With regard to the מחיצות ג', see *Mechilta*, 72 b, and Friedmann's *Introduction*, LII; Lewy's *Ein Wort über die Mechilta des R. Simon*, p. 12. See also מדרש בונן (Jellinek's *Beth Hammidrash*, II, 29); Epstein's *Bereschith Rabbathi*, p. 16; as well as his R. Moses Haddarshan aus Narbonne, p. 44. See also Bachye to the Pentateuch, Lev. xxvii. 2.

L. 996-1000. המלואים . . . צאינה. YS. 178 d. Cp. *Pesikta K.*, 5a; CH. III, 11, § 2; ER. LII, 8, and parallels. ימי המילואים = ימי אוהל מועד.

L. 1000-7. המלוכה . . . ד"א. YS. *ibid.* in a shortened form. The ל"ט to this verse: באו כל האומות וראו נסים ונפלאות שהוא עושה לעמו והכבוד והעמרה שהוא מעמר ביום כינום כ' שנ' ה' מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו ואו' ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו מדרש צאינה YM.MP. 70b, where the passage is more correct: וראנה צאנה וראנה כל האומות ניסי פלאים שהוא עושה לעמו והכבוד והעמרה שהוא מתעמר ביום כנום הגלות שנ' ומלך ה' צבאות עליהם עליהם בהר ציון מעתה ועד עולם והלא שלו היא המלכות לעולם ועד שנ' ה' מלך עולם אלא שאמ' לישראל כביכול אין לי מלכות ולא חילות עד שעמדתם והמלכתם אותי אין אתה מוצא חילות בכל ספר יחזקאל לומ' כל ימים שאתם בגולה אין לי חילות ומלכות עד שתחזרו למלכותכם שנ' ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה.

L. 1007-12. הבית . . . ד"א. YS. *ibid.* (at the beginning of § 988) partly. Cp. the parallels given above to l. 969-1000. See also *Tanchuma*, אחרי מות, § 6.

L. 1014-18. הנך . . . בצמתה. YS. *ibid.* somewhat different. Instead of בצמתה, l. 1018, read בצנעה. In the Commentary of ואמרו בילמדנו מבעד, 44 b, to *Canticles* (MS. Bodl. 343), 44 b, See *Sukka*, 49 b, and *Sifre*, 94 a.

L. 1018-23. שערך . . . בהם. In a sort of an Appendix to F. giving passages omitted in the body of the now defective MS.: כתיב שערך בעדר העזים זה היה מעשה של נשים במשכן שבשעה שאמר הק"ב למשה מאת כל איש אשר ידבנו לבו היה מקבל נדבה מן האנשים ומן הנשים לא היה מקבל מה עשו הנשים לקחו מראה שלהם ושלמה שלהם והלכו אצל משה אמרו לו רבינו מפני מה אתה חושדנו ואם בשביל ערוה הרי שלמה שלנו ואם בשביל גול הרי מראה שלנו שאין לבעלים רשות בהם אמר אימלך בהק"ב א"ל טול מהן ועשה כיור וכל אישה המקלקלה על בעלה תבא ותשתה ממי הכיור והם יבדקו מכאן משל להדיוט אומרים מינך ובך אנא בגוון נזייל ברחא מלמד שהיה משה מכרין ואומר כל מי שרוצה להביא יביא והיו הנשים דחפות את האנשים ומביאות שנ' ויבאו האנשים על הנשים וכתיב כיור נחשת ואת כנו נחשת במראות הצובאות (ניסים) מעשה נשים. Cp. NR. IX, 14, and ל"ט to Excd. xxxviii. 8. The משל seems to be corrupt. See

L. 1024-28. כחוט . . . אהרן. YS. 179 a (from כחוט to והנביאים).
Read in l. 1024 בן העם ל"כ"ה. See אנ"ב, c. 79. Cp. also
Targum to this verse.

L. 1032-33. שני... וכלב. MS. Commentary to the *Machzor*: שני שדיך דבוק אחים חסידים לרועים תיירים חסודים... ושני שדיך נדרש על משה ואהרן ולרועים נמשלו המרגלים הם תיירים טובים אשר תרו את הארץ הם יהושע וכלב שכן שנינו במדרש שה"ש שני שדיך כשני עפרים אלו משה ואהרן הרועים בשושנים אלו יהושע וכלב.

L. 1034-39. אלך . . . יעקב. YS. *ibid.* After שרה אשתו, l. 1037, insert וּנָה, alluding to מוֹרָה אֵלֶן in the succeeding verse (Gen. xii. 9). See CH. IV, 5, § 1; 7, § 1; NR. IX, 13.

L. 1040-47. אתי . . . ונמרים YS. 179 b in a shortened form.
Cp. CH. IV, 8, § 1; ER. XXIII, 5, and parallels. See also Rashi to
this verse. R. Menachem of Recanate in his Commentary to the
Pentateuch, p. 39 a: מר' שה'ש אתי מלבנון כלה בשהגליתי השכינה
מבי' המק הגליתי אתכם עמה בשתחזור אתם חוזרים עמה שיתי לבכם
וכ', after which quotation our text is to be amended.
The ל'ט has ממענות אריות מהררי נמרים הם מלכיות שעבדו בהם ל'ט
בישראל שהם רעים מאריות ונמרים.

L. 1048-52. לבבתי... הבריות. On this verse F. commences again, in the middle of a sentence running thus: בהקמת המשכן ובוים הקים את המשכן כסה הענן זה משה המיוחד שבשבטך דא"ר נשי המדבר בשירות היו וכיון שהגיעו לאותו מעשה הרע עמדו ונמלכו על עצמן ולא נתנו כלום מנזמיהם למעשה העגל וכיון ששמעו

שהן אומרין להם מיד נעלו את דלתותיהם Cp. CH. IV, 9, § 1, especially the reading אית דאמרי for אסורות. F. continues, ד"א לבבתי באחת מעיניך למה"ד... וראה אחת מעיניה ושיבחה... See also YS. *ibid.* for the משל MS. Commentary to the *Machzor*: ובמדרש דורש באחד מעיניך למה דומה לבת תינוקת ששלח אליה המלך ראו באחת מעיניה ושבחה ד"א לבבתי אחותי MH. IV: אילו ראו כל גופה על אחת כמה וכמה כלה שאמר לו הק"ב לאברהם אבינו אתה נתתה את לבך מלך על כל איבירך והמלכתני על השמים ועל הארץ שנ' ואשבעך בה' אלהי השמים ואלהי והארץ אף אני אתן כתר מלכות בראשם ואמליכם על כל באי העולם שנ' ונתנך ה' אלהיך עליון על כל גוי הארץ לבבתי אחותי כלה באחת מעיניך מושלו משל למ"הד למלך בשר ודם שקירש את האשה והיתה נראת לו באחת מעיניה ונשתטה אלו ראה את כל &c. The other Derashoth correspond with CH.

L. 1053-54. מה... מהבמות. In l. 1054 read מלאכתן instead of מלאתן. See Rashi to this verse: הוא שיסד הבבלי &c. MS. Commentary to the *Machzor*: מה יפו דודיך אחותי כלה מנוחה ושאר יעודים... פסיקתא מה אעידך ומה אדמה לך אמ' הק"ב ויעודים נועדתי לכם אהל מועד גלגל ושילה נוב וגבעון ובית עולמים ושמניך מכל בשמים ביום שגמרו מלאכתם מהבמות Cp. *Pesikta K.*, 125 a, which is, however, somewhat different.

L. 1055-59. נופת... לבנון. F. יעקב כשבירך (l. 1058). YS. 179 b, c. The Derasha on וריח שלמותיך has probably to be supplied by CH. IV, 11, § 2, also relating to Jacob. See also YM.Is. 88 שפתתיך כלה גי' הם משיח בן דוד ומשיח בן אפרים: to this verse: ובמדרש דרשו עליהם נופת טפופנה MS. Commentary to the *Machzor*: שפתותיך כלה אחוות משוחים עומדים מבלי קנאה מצומדים במדרש נפת תפפנה שפתותיך זה משיח הצדיק שעתיד לעמוד מיהודה רבש וחלב תחת לשינך זה משיח מלחמה שעתיד לעמוד מיוסף ואין מקנאין זה לזה שנ' אפרים זה אהבה שבין משיח בן דוד: ל"מ to this verse: לא יצור וגו' למשיח בן אפרים.

נ... הקץ שהוא נעול... דניאל כדברי. F. נ... החתום. See also YS. *ibid.* רוקח to this verse: מעין חתום זה הקץ. ספר החתום.

נן נעול נקום: MS. Commentary to the *Machzor*. שנ' סתום וחתום דבר ל"ט The. ואין מגידים... במדרש גן נעול זה הקץ נעול ונעלם מישראל רבנן אמרי גן נעול... אלו עתי הקץ שהן נעולים וחתומים: to this verse: שנ' כי סתומים וחתומים.

L. 1062-66. עליהם. . . . שלחיד. F. מה הפרדס הזה. שלחיד פ' ר' מה הפרדס הזה. של רמונים שהוא נאה כך היו ישראל נאים ומעשיהם הולכין חוץ מהן ולמה נמשלו כפ' רמ' אלא מה הרמון הזה גרעו פורעו ויוצא כך היו ישראל כובשין את עצמן במצרים ולזמן הקץ פרעו ויצאו ד"א שלחיד פרדס השליח ששלחתי לכם נדמה כפרדס רמונים ד"א שלחיד פרדס רמונים עם פרי שלחיד: MS. Commentary to the *Machzor*: מנגידים... כפרה עליהם פרדס רמונים שפר נאים והדורים במדרש שלחיד פרדס רמונים זה משה וע' זקנים שנעשו שלוחים במצרים מה פרדס של רמונים שהוא נאה כך ישראל נאים ומעשיהם הולכים חוץ מהם ומה רמון הזה גזעו פודעו ויוצא ד"א השליח Cp. CH. IV, 12, § 4, and YS. 179 c, with regard to אליהו. Perhaps the השליח &c. have some connexion with this Derasha.

L. 1067-71. אחד. . . . נרד. F. זה היה בצלאל ואהליאב שעלו להר. סיני וראו מעשה המשכן כאילו עשוי למעלה וי"א המקום הראהו למשה וירד משה והראהו לבצלאל והסכים בצלאל לדעת המקום נרד וכרכם אהליאב: (MS. by R. Judah b. Menachem): פסח to פיוט In a YS. 179 c. ובצלאל הם הנבונים אושרו במלאכת המשכן לשבח ולא לגנאי

L. 1072-80. מעין. . . . המקדש. F. ד"א מעין. . . . לטהר בו את הצדיקים. . . . ואת דמי ירושלים ידיה מקרבה ד"א מעיין גנים מה הטפה דם הזו' שהוא בכוס או בקערה ונוטלין אותה ומדיחין את הכלי כך עתיד המקום לטהר את ישראל מע"ז ומש"ד. . . . אבל לא על החמורות הא יחזקאל אומ' אל ההרים לא אכל וגו' ואמר לישראל The other words are omitted. YM. Is. 35, the whole passage from הגדת שה"ש, מה הטבח נותן טיפה. . . . ואמ' לישראל כטומאת (in l. 1074) and reads (in l. 1074) הגדה. . . . או אמ' כטומאת הנבילה וכטומאת השרץ לא היתה להם טהרה לעולם אלא מה הנידה שהוא טובלת במים וכשירה לביתה כך אתם טהורים מעיין גנים זה המעיין שעתיד: The ל"ט to this verse: לעולם ד"א וכו' השם לטהר בו ישראל כענין שנ' ואת דמי ירושלים ידיה מקרבה וכבר

נקראו ישראל ע"י יחזקאל כענין שנ' כטומאת הנדה היתה דרכם לפני לא קראם טומאת נבילה או טומאת שרץ אלא טומאת הנדה מה נדה זו שהיא טובלת במים וכשירה לבעלה כך כשירחצו ישראל במים טהורים וטהרו שנ' וזרקתי עליכם מים טהורים ס"א על הנבואה שנמשלה למים מלמד שעתידין The MS. Commentary to the *Machzor*: הכל שתשרה עליהם רוח הקדש שנ' ונבאו בניכם ובנותיכם וגו' מעיין גנים הדחת קלים וחמורים: טבילת נקיות שמורים במדרש מעיין גנים באר מים חיים זה המעיין שהב"ה עתיד לטהר בו . . . ונחלים מן לבנון מה טפה זו שנותן טפה אחת בכוס וקדירה וזוחלת כך הב"ה עתיד לטהר את ישראל מע"ז וש"ד ואם תאמר יכול על הקלות הוא מוחל ועל אינו מוחל הרי יחזקאל אמר אל ההרים לא אבל ועיניו לא נשא וגו' ואמ' לישראל כטומאת הנדה היתה דרכם לפני אלו אמר כטומאת השרץ לא היתה לכם טהרה עולמית See *Tanchuma*, § 9. מצורע, § 9.

מכאן אתם אומרים שהצ' . . . רוח F. עורי . . . כלה L. 1081-87. צפון מכבדת ומזלת לפנייהם כל בוסמי ג"ע . ד"א . . . להכניס ובאות זו עם YS. 179 c, d. זו הדרום או' . . . גלות צפון וכל הגדר וכל הצפון וכו' See NR. XIII, 2; CH. IV, 16, § 1; *Pesikta R.*, 17 b. See also the quotation from the שו"ע where the sentence in CH. finishes יבוא דודי (תצוה). (בח"י, end of ep.) זה השכינה ויאכל פרי מגדיו אלו הקרבנות This would justify us in supplying the passage in our text by the content of the next lines. In the said Appendix to F. we have on this verse the following passage:—כתיב יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו מכאן א"ר מאיר עתיד הק"ב לבנות פלטרין גדולים שהיא ארבעים ושמונה פרסאות וארבע נהרות נמשכין ויוצאין מגן עדן אחד של יין ואחד של דבש ואחד של חלב ואחד של אפרסמון וארבעה שמישים לפני כל אחד ואחד ובידיהן כ"ד כוסות של אבנים טובות ומרגליות ודמיהן (וימיהן?) של כוסות כימי השמים על הארץ . יבא שמש אחד שהוא תופס בידו כוס של יין אמר לו שלום עליך רבי ומרי ואמר לו טול ושתה מן היין מגנתו של הקב"ה שעסקת בתורה בדברי תורה שנקראת יין שנ' ושתו ביין מסכתי ואו' אשקך מיין הרקת מעסים כמוני (הרמון) ויטול וישתה ונותן הודאה לפני המקום. ואו' מה רב טובך אשר צפנת ליראיך . יבא שמש אחר ובידו ס' כוסות של דבש גנתו של הקב"ה שעסקת בתורה שנקר' דבש שנ' ומתוקים מדבש ויטול ויאכל ונותן הודאה למקום ואומ' רוממו ה' אלהינו . יבא שמש

אחר ובידו ס' כוסות של חלב ואומר לו שלום עליך רבי ומרי ואומ' לו שתה כוס של חלב שעסקת בד"ת שנמשלו לחלב שנ' דבש וחלב תחת לשונך ויטול ויאמר כי ה' עליון נורא יבא שמש אחר ובידו ס' כוסות של אפרסמון ואומר שלום עליך רבי ומרי ואומר סוך משמן של הקב"ה שעסקת בד"ת שנמשלו לשמן שנ' לריח שמניך טובים ויסוך ויאמר וישירו בדרכי ה' ד"א יבוא דודי לננו לשמוח במעשה הטוב ויאכל פרי מגדיו להרבות לעולם במעשה הטוב. See *Beth Hammidrash*, VI, 150, 151.

L. 1090-91. מצרים . . . אני. Omitted in F. Perhaps we ought to read גאולת משיח. Cp. CH. VI, 10, § 1.

L. 1091-94. ד"א . . . ופתח. F. אני ישנה ולבי ער זה היה העולם. לפי שנדמה העולם לישן הזה והרתיק עליו המקום ועיררו ר"ע היה אומר למה העולם הזה דומה לבע"הב שעושה כלים ולא פיתחן שהיו כרואין בכך ולבי ער. The sense is obscure. See ER. XXXIII, 3, חזר ופיתחן עלי, but it is quite a different Derasha. Perhaps we should read בריאת שמים וארץ, referring to שהיו ברואים כבר. See Chapters of R. Eleazar IV and parallels.

L. 1094-99. ד"א א' יש' ול' ער זה הנאולה. F. אני . . . ויבשו. שהיא דומה לישן והמקום מעוררה כמו שנ' העירוני מצפון ויאת והמקום . . . המזרח ומן הצפון אלא הרי זה זוחל הצפון לדרום והדרום לצפון כל אילו רוחות ליבש את מעיינות המים חוץ משבעת הנהרות וכל עץ פרי שזבחו שם לע"ז מתיבשין. YM. Is. 125, the whole passage from reading in l. 1097 the הצפון אלא הרי רוח הצפון שה"ש &c. Cp. about the נהרות ו' the *Responses* of R. Hai Gaon in the טעם זקנים, p. 60 a.

L. 1099, 1100. ד"א . . . אסתר. F. omitted in F.

L. 1100-1104. ד"א . . . באפילה. F. המקום אומר. לישראל פתחי לי רעייתי אחותי אר"א ביום שאמר כורש מלך פרס כל בית שהיה פתוח תהיו נכנסין ובאין בו וכל בית שהוא נעול אל תכנסו בו ונעלו ישראל בתיהן . . . לישראל ואמרו להם פתחו בתיהן עד אימתי נתקבצו כל. Cp. CH. III, 4, § 2, and parallels, אתם יושבין באפילה &c. It is not impossible that the two Derashoth have some connexion.

L. 1105-41. ד"א פתחי לי אחותי הרי זו. F. ד"א . . . ולא ענני. לימי גוג ומגוג שישראל עושין טמונין במערות ומחילות והמקום הרתיק עליהן

שמעי בן זומא היה אומ' המקום לישראל פתחי לי אחותי והם מסתכלין והמקום עושה להן ניסין ורואין את המשיח . . . והמחילה נפתחת לה משם מהמדבר מואב לחורב וישראל נוטלין את הזין ממדבר חורב שהשם כתוב עליו ובאין ונוטלין עמון ומואב לקיים מה שנאמר עמון ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם אמ' ר' יוסי בר יהודה כדרך שהלגיונות נעשו לישראל בית חומה כך חורב עשוי לאומות בית חומה הרי מלכי הצפון שומעין שנהרגו עמון ומואב וכולן מתכנסין אף הן ונוטלים עצה במדין וישראל מצירין להניח את אחיהם החכמים שבירושלים אי אפשר . ומה אליהו עושה כל אותו המדבר שהוא הולך מירושלים למדבר שכולו מלא נחשים וחיה רעה והמקום עושה לו ניסים והוא בא ועומד לפני המשיח במדין . והמשיח נפטר משם ואליהו עומד באותה שעה מוציא את ספר הישר שכל התורה הזאת אינה אלא שורה אחת מתוכו והארץ נפתחת מתחתיהן ושורפתן ונעשה להם שם זכר גדול והמקום אומ' פתחי לי אחותי רעייתי והמשיח בא לו למדין ונוטל לו כל בית ביותה לקיים מה שנ' ישא את חיל דמשק עד שלא * * * לקיים מה שנ' שם ירעה עגל וגו' שראשי נמלא טל אמר להם המקום חזרו לכם לירושלים הרי אתם דומין לישן הזה ואני מעורר אתכם . הרי מלכי המזרח * * * ומקריבין בירושלים שבעת ימים והמקום משיב להם רוח ואומר לישראל חזרו לתרמוד כנגד מלכי המזרח * * * והמקום יוצא * * * מה שנ' ויצא ה' ונלחם בגוים הם * * * ולצידון ולתרמוד ולעכו לקיים מה שנ' ועפו בכתף פלישתים ימה וגו' * * * והן מתכנסות ובאות על פונה של עכו והן בונין כל סביבות עכו הפרוסות וכל הירדן וכל ישראל מרמין לחבוש הזה שבאפלה . והמקום קורע את הרקיעים ומראה את ישראל כסא הכבוד לקיים מה שנ' דודי שלח ידו מן החור וישראל כיון שיראו את כסא הכבוד הן דומין לשיבולת הזו לקיים מה שנאמר ומעי המו עליו . והם מתפללין לו והוא מקבלן לקיים מה שנ' פתחתי אני לדודי בפתח שיראה להם והם מתפללין . והמקום מעמיד להם חמה כדרך שהעמיד ליהושע בן נון שנ' ולא היה ביום ההוא לפניו ואחריו זה המשיח ודודי חמק עבר נפשו יצאה בדברו שהוא מוציא קרח וכל עדתו בקשתיו ולא מצאתיהו הוי שמעון בן זומא (till ומשמעתם 1. 1131), having among other variations in 1. 1113. וישראל מצירין להניח את אחיהם החכמים שבמדין איפשר ולהניח את אחיהם החכמים שבירושלים אי אפשר 1. 1116-17. שירה for שורה 1. 1120. See the

¹ Asterisks here, as elsewhere, indicate a lacuna in the MS.

ד"א קראתיו . . . בשעה שהשכינה F. in Jellinek's *Beth Hammidrash*, III, 70; but there is no real parallel to this Messianic apocalypse.

L. 1141-51. ד"א . . . ענני . . . F. בשעה שהשכינה . . . נסתלקה מיישראל בימי ישעיה עשר פעמים . עד שלא נסתלקה השכינה מכרוב האחד לכרוב מכרוב השני למפתן כמו שנ' וירם כבוד ה' מעל כרוב על מפתן הבית וממפתן הבית . The rest is omitted, commencing again l. 1170. See *Pesikta K.*, 114 b, and ARN. XXXIV and parallels. מדרש . קראתיו ולא ענני בשעה שנסתלקה השכינה בימי ישעיה : 328: YM.Ps. עשרה פעמים כיון שהעמיד מנשה את הצלם בהיכל נסתלקה השכינה מן הכרוב הא' לכרוב הב' . . . כבוד ה' מעל הכרוב על מפתן הבית . . . למזבח כמ"ש ראיתי את ה' נצב על המזבח ומן המזבח לחומה כמ"ש ראיתי את ה' נצב על חומת אנך ומן החומה לגג שנא' טוב שבת על פנת גג . . . כמ"ש to this verse: . . . ה"ה כי מ' מסעות שנסעה שכינה עד שעלתה . . . טוב שבת בארץ מדבר וגו' . . . לשמים שנ' השמים . . . ד"א בקשתיהו . . . ה"ה כי מ' מסעות שנסעה שכינה עד שעלתה קראתיו ולא ענני למרום ואחר שעלתה קראתיו ולא ענני.

L. 1152-53. מצאוני . . . ככתובת . . . Perhaps we should read ללכות . . . See *Jerushalmi Shabbath*, 8 b. The MS. Commentary to the *Machzor*: מצאונו לגיונות סבבנו כנהרים עומד כהדסים בהרים . שנינו במדרש מצאונו השומרים כיון שנסתלקה השכינה באו כל המלכיות ושרפו ד"א ויקרא ה' . . . בשעה § 23, פתיחתא דאיכה רבתי. Cp. בית המקדש בה שבקש הק"ב &c. &c.

L. 1153-60. ד"א . . . יתגבר . . . YM.Is. 95, from הגדת שה"ש קול המון בהרים דמות עם רב זה : 1155 (עמהן) עומדין reading הק"ב דמות עם רב ה' וכלי זעמו לחבל כל הארץ אח"כ יריע אף יצריח. See *Pesikta R.*, 160 b, and ER. XVIII, 15.

L. 1166. Read שלא instead of שלו . The whole passage (from l. 1161 to the end of l. 1168) is very corrupt. See GR. XLIII, 5. The השבעתי דרוש דוד משרים to the *Machzor*: קימחא דאבישונא סור מרוכסי קשרים . מכאן דרשו שישראל משביעים את האומות לעתיד לבא לדרוש את המקום . . . במדרש למה נאמר שכבה השבעתנו מלמד שעתידין האומות לישבע למקום ולמשיח שלא לילך אחרי ע"ז . אמר ר' אלעזר הרי את למד מאברהם יום שני שהכה את המלכים אל עמק שוה שנשבעו לו כל האומות שלא לילך אחרי ע"ז . וכשם שנשבעו לו לאברהם כך

עתידים לישבע למקום ולמשיח לכך נאמר שכבה השבעתנו. In the MS. Commentary the passage occurs in a shortened form.

כשנתן את התורה ואדם * * * ראשו F. דודי ... כבוד. L. 1169-76. כחם פז בשעה שהוא מביא היסורין לעולם לנקותם מעון קוצותיו תלתלים זה כחם פז בשעה שהוא מביא היסורין לעולם לנקותם מעון קוצותיו תלתלים זה whilst l. 1176 is omitted. YS. 180 c the same Derasha. In the above-mentioned Appendix to F, however, we read to these verses: שמו ובמתן תורה כזקן שאין ד'ת נאים לצאת אלא מפי זקן שנ' ונגד זקניו כבוד . ואומר לבושיה כתלג חזיר . קוצותיו תלתלים אילו קוציות של תורה שבהן העולם עומד . כיצד אם היה כותב אחד אם החליף ר'ש בדל'ת נעקר מן העולם . ר' היה כותב כי לא תשתחוה לאל אחר החליף ד' ברי'ש נעקר מן העולם . הא מצינו שכל העולם אינו אלא על קוצי אותיות . תלתלים שחורות כעורב במי אתה מוצא תלי תלים של תורה במי שמשכים ומשחיר כעורב . עיניו כיונים על אפיקי מים אילו חכמי ישראל שנ' והיה אם מעיני העדה לפי שאין לך בכל בריות נאים כעיני יונה . כאפיקי מים אילו חכמים ותלמידים שיושבים על אפיקי של תורה ודנין את הדין לאמיתו . רוחצות בחלב דברים המסותרים מבני אדם מלבנים אותם כחלב . ד"א אילו ד"ת שהן ערבין כחלב ומתוקין כדבש . יושבות על מלאת אילו בתי מדרשות . לחיו כערגות הבושם מגדלות מרקחים אילו הלוחות . שפתותיו שושנים אילו הלכות מצות שבזמן שישראל במ גרים (נזירים?) מביאות אותן לחיי העו"ב : כיצד אשתו נדה או אחותו יושבת עמו בבית רצה משמש רצה אינו משמש . וכי אדם רואה אותו הא אינו מתירא אלא ממי שגור על הנדה . פירותיו טבולים רצה מפריש תרומה רצה אינו מפריש . וכי אדם רואהו הא אינו מתירא אלא ממי שצוה על התרומה . וכן לכל מצוה ומצוה . ידי גלילי זהב ממולאים בתרשיש זו עבודת כה"ג ביו"ב . מעיו עשת שן זה החשן . מעולפת ספירים זה אפור . שוקי עמודי שש עמידתו על הרצפה . מיוסדים על אדני פז בשעת עמידתו בלשכת פרהרין . מראהו כלבנון מלמד שהוא גדול מאחיו במראה בקומה בעושר בחכמה . חיכו ממחקים בשעת קריאתו בס"ת . וכולו מחמדים בשעת צאתו מבית קרשי הקדשים . זה דודי זה יהושע הכהן הגדול זה ריעי סיעתו כמו שנ' ד"א צח לכפר . The רוקח to this verse: עלינו ואדם כנגד האומות See *Mechilta*, 35 a; CH. V, 11, § 2; 12, § 3; 14, § 1; *Pesikta R.*, 35 a, b, and parallels. See also *Sifre*,

135 b; and GR. XCVIII, 10, with regard to חלב ותורה. See also Rashi to these verses, and Targum to verse 13.

L. 1177-84. F. . . . ציון. אנה. F. . . . יובן מזבח. F. . . . תחת ההר שהיו ישראל סבורים שהר סיני קדושת עולם ולא היה אלא קדושת שעה. דודי ירד לגנו ביום שירדה האש. . . . ירד לגנו ועוד הוא עתיד לירד שנ' כן ירד ה' צבאות לצבא על הר ציון וכו' מכאן אמרו בעליה שירד הב' כשברא את העולם בה ירד על הר סיני ובה הוא עתיד לירד ולקיים מה שנ' כשברא את העולם בה ירד על הר סיני ובה הוא עתיד לירד ולקיים מה שנ' (l. 1178-80). אנה . . . לשלמה. YS. 180 c, . . . כן ירד ה' צבאות וגו' *Torath Kohanim*, 45 c, offers a partial parallel. Our *Midrash* must have been the source of Rashi in Gen. iv. 4, מלמד שירדה אש (cp. Berliner's edition of *Rashi*, 183 a, note 5), as well as of the ל"ט to that verse. See *Beth Hammidrash*, III, 24.

L. 1185-87. F. . . . מימיה. F. . . . כבני אדם שלא טעמו טעם עבירה מימיהם. Perhaps our *Derasha* is meant as a protest against *Midrash Tillim*, c. 45, according to which the verse here speaks of בעלי תשובה. See also CH. VI, 2, § 1, לסלק את הצדיקים.

L. 1188-89. F. . . . יפה. F. . . . כתרצה משל משבח. F. . . . קומתך כתרצה הסבי עיניך. שערך. See above, l. 1018.

L. 1190-94. F. . . . שנייך. F. . . . קדושים. עור הרחלים. F. . . . לאוהל נתנם. צמר הרחלים ליריעות ולתכלת. קרנים לשופרות לנבל. שוקיו לחלילים. והרשעים נמשלו לכלבים שאין הנאה מהן שנ' כולן כלבים אלמים מה הכלב הזה אינו אוהב אדם וצמרו אינו שוה כלום לכך נמשלו לכלבים שאין בידם לא מצוה ולא מעשה טוב. YM. Is. 216, the whole passage from ישראל כולם קד' עור הרחלים reading in l. 1191 הגדת שה' ש' Rashi to this verse gives the same *Derasha*. Cp. *Mishnah Kinnim*, III, 6.

L. 1195-97. F. . . . ששים. See Rashi to this verse, who has the same *Derasha*, and more complete.

L. 1198-1208. F. . . . ויהללוה. אחת. F. . . . אחת היא יונתי תמתי כששלח. F. . . . משה את המרגלים א"ל משה אל תכנסו כנבים אלא והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ התחילו הכנענים אומרים לא באו אילו אלא לקוח את האילנות ולרגל ולשרוף את הערים. יצאו השלוחים אחריהם ונתכנסו האמורים עליהם. והיו אחימן ששי ותלמי רודפין אחריהם עד הגיען למישור שמלחמת

שביהודה • וכלב היה לו מאחורי הגדר • כשראה שהגיעו המרגלים עמד וצווח צווחה אחת ונפלו לפניו ונופח על פניהם • למה באתם בשביל חמשה רמונים ואשכול אחד • אמרו לו לא באנו אלא שאמרתם הערים אנו שורפין • כשבאו לפני משה הציאו דבת הארץ רעה ואמרו שם ראינו את הנפילים אמר להם כלב סר צילם ושמעו קולכם ישראל שנים עשר מיל לכך נאמר ראוה וכו' The passage is defective and may be partly corrected by the parallel in תד"בא, c. 29 (cp. YS. I, 123 a).

L. 1209-10. מי... משיח. F. גלות המשיח. YS. 180 d, § 991, reading גאולת המשיח. See above, l. 1090.

L. 1211-13. ד"א יפה כלבנה ברה כחמה מה. F. ד"א... לעולם. כשתיגלה מלכות משיח היא באה לגלגל חמה ולבנה שהן באין בפרהסיא כך כשתיגלה מלכות משיח היא באה לעולם בפרהסיא. YS. *ibid*.

L. 1213. F. כשהק"בה מביא. YS. *ibid*.

L. 1215-19. ד"א... הצדיקים. F. כחמה מה השחר החמה. והלבנה לא דומה מאורו של זה לזה כך אין הצדיקים שוין לע"ל אלא כל אדם מתקבל לפי מעשיו ומה החמה והלבנה... כך הקב"ה עתיד לברר ד"א מי זאת הנשקפה רוקח. YS. 180 d, 181 a, partly. The ל"ט to this verse gives the 2nd and 4th ד"א; whilst רוקח has הנשקפה ד"א מי זאת הנשקפה שבג"ע כתות יש דומה לשחר ויש דומה ללבנה וכו' כשיראו האומות הצדיקים שבג"ע כתות יש דומה לשחר ויש דומה ללבנה וכו' See LR. XXX, 2, and parallels.

L. 1220-22. אל... סלה. F. זה יעקב זבניו שנכרתו ברית. אל... סלה. YS. 181 a partlv. See *Torath Kohanim*, 112 c, and the Commentary of the ר"א to the passage.

L. 1222-27. ד"א... מצות. F. אל... ישראל... שנמשלו. לאנז... מה אנז הזה אם הקשתו כולו מפעפע • כך ישראל משנתקדשו נוחין כולן • א"ר יוסי בר יהודה מי שלא ראה אנז מימיו ואינו יודע מהו סבור שמא כלום הוא או עצים • פעפעו הרי הוא מוצא אותו אנזות של אוכלין כך * * * כך מכירין אותם אומ' בעוונותיהם אנו לוקין בדקו אותן משנתקדשו לפני הר. YS. *ibid*. מצאו אותן אנזות אנזות של מצות סיני נוחים נוחים... א"ר יוסי בר יהודה... מגורות של אוכלים... בדקו הם מוצאים אותם מגורות מגורות של מצות. Cp. CH. VI, § 11 (ר' עזריה אמר וכו') and the פירוש מהר"י. See *Aruch*, s. v. פע 2.

L. 1228-33. לא... שמתני זה יעקב... א"ר בן. F. לא... לשון.

MS. בבא... שהראה לו המקום... זו מלכות בבל... העדרים * * * וכן הוא במדרש שה"ש לא ידעתי נפשי: Commentary to the *Machzor*: שמתני זה יעקב שהלך לחרן אמר יהושע מניין שהראה לו הק"ב ד' מלכיות... שהיא מכתבת טרוניא על כל לשון וגללו האבן על פי הבאר שבטלים מתלמוד תורה. Cp. GR. LXX, 8.

L. 1234. F. עמי reading כשנאלם המקום. Cp. CH. VI, 12; ER. XV, 12.

L. 1236. Read ד"א לא ידעתי וגו' urging also the word מרכבות.

L. 1237. F. שנתברכו ישראל למלאכת המשכן, which must of course be corrected into שנתנברכו. Cp. ER. XLVIII, 6.

L. 1238. F. ד"א אף לע"ל שנ' אהבם נדבה. The ל"מ to this verse: אברהם נקרא נדיב... לכך נקראו כאן עמי נדיב ואמ' ארפא משובתם ישראל. The order of these Derashoth in F. is: שהיו במצרים... ד"א ישראל בימי דבורה... ד"א זה יעקב... מלאכת המשכן... לעתיד לבא.

L. 1239-40. F. שובי... להשלים למקום והמקום נותן. שובי... תורה. See CH. VII, 1, § 1.

L. 1240-48. F. ר"א... במחנים. ר' אליעזר אומר שובי שובי. F. ר"א... בשנה. מה יפו פעמך בנעלים אילו הרגלים. F. 1249-53. שנקראו פעמים ואשורים כמו שנ' תמוך... אימתי היו רגליהם ישראל נאות כשעולין לירושלים בזמני המועדות כמו שנ' שלש... וכתיב שלש רגלים וגו'. Cp. CH. VII, 2, § 1.

L. 1253-56. F. ד"א... עם וגו'. ר"א מה... כשאדם רואה מנעל. F. 1256-58. ר"א מה יפו פעמך בנעלים הק"ב. F. ד"א... הדיוט. אומר לישראל בת נדיב בת גדול מעשה ידי אמן מעשה ידי אומן אינו

דומה למעשה הדיוט. Cp. CH. *ibid.* § 3; *Sukkah*, 49 a. See also above, l. 547.

L. 1259-60. בשושנים . . . שררך. F. נכסים מימיו בטנך. שרית חייטין כדרך שמסלקין את החטים מתוך הדומן כך סילת אתכם • רבן גמליאל היה אומר בטנך ערמת החטים סוגה בשושנים הצדיקים שבכם • הם החיטים והחוטאין שבכם נאים כשושנים. See *Sukkah*, *ibid.* See also CH. VII, 3, § 3, and parallels.

L. 1261-64. צוארך . . . בדמשק. F. צוארך . . . זו הייתה. סנהדרין עיניך בריכות בחשבון אלו הן החכמים שהן מתכנסין לעצה ואין אדם יודע מה ע"הן יועצין והדבר נודע לרבים אפך כמגדל הלבנון . . . הלבנון שהיה ע' אדם בראשו בתוכו ומונה כמה שערים בדמשק צוארך . . . ולשבת הגוית . . . כמגדל הלבנון . . . Rashi to this verse: . . . כמגדל הלבנון . . . ראיתי במדרש זה בית יער הלבנון שעשה שלמה שהעומד עליו צופה ומונה כמה בתים יש בדמשק. Cp. NR. XIV, 4.

L. 1265. F. עתידין להיות לבושין. See CH. VII, 6, § 1.

L. 1266-71. ד"א . . . כדרך שעלה אליהו אל הר. F. ד"א . . . נבו. הכרמל וגזר על המקום וקיים כך הק"בה • כך הדלים והעניים שבישראל . . . נזר והמקום מקיים • מלך אסור . . . יעקב אבינו שנ' ויצג . . . זה • היה משה שנמל שלו ע"י המים שנ' להקדישני במים. Cp. CH. *ibid.*, and parallels; *Tanchuma*, B. תצוה, § 2. See also YS. I, 243 c in the name of the *Yelamdenu*. Some Derasha is missing here about Abraham, which may be supplied by the said parallels.

L. 1272-83. וחכך . . . בנימין. F. חוכך . . . ביין הטוב זה היה שאול. שהיה מחכה ליונתן ואמ' לו בן נעות המרדות • דובב שפתי ישנים שהיה ישן והחנות נתונה מראשותיו • ד"א שפתי דובב ישנים אבא תותם איש גזר היה אומר אילו היו קין והבל שהיו תחלת העולם והיה קין בעל דבב להבל • א"ל קין כך העולם נהוג במי שהמקום אוהב לו הוא נותן • ברא אדם אבינו והשליטו על כל בריותיו שהוא היה תחילה ונתן לו ספק • אבל מכאן ואילך אינו נותן אלא למי שהוא • מתוך כך נפלה קטטה ביניהם • נתנו הבל תחתיו • א"ל המקום אל תחמול על הרשע וחס עליו הבל • א"ל המקום חסת' עליו הוא יהרגך • לכך נא' ויקם קין שהיה למטה ובאותו מקום שנשפך בו דמו של הבל לא עלו בו צמחים מעולם לכך נא' דובב שפתי ישנים ראה כמה גדול כח חיבת של קין והבל ונביע של בנימין. See GR. XXII, 8, 9; CH. VIII, 1. In l. 1281 read שובע for

מי . . . משל לאדם שנשוא אשה F. מי . . . יולדה L. 1310-19. וא"ל שאני על נבך כך כנ"י אמרה לו להק"ב ישאני על אברתי תחת התפוח עוררתיו ר' חנניה אומ' באותה שעה צוה משה את הענן לטעון לישראל . והיה הענן מתקרב לצד ישראל והיו טוענין עליו . . . וכלותיהם וכל בהמתם ואף סוסים ופרדים וקרונות והיה מקיף הענן את ארץ מצרים . . . לכך נאמר שמה חבלתך אמן ושמה חבלה ילדתך שהארץ היתה מחבלת ביולדה. YS. 181 d (§ 993), shortened.

שימי . . . בשעה שאמר ויקרא אליו F. שימי . . . מום L. 1320-23. מלאך ה' מן השמים . כחותם על זרועיך בדרך שהתפילין הללו נתונות על זרועתי של אדם ואין בהם מום כך לא היה ביצחק אבינו מום . ד"א שימי כחול שנתת על הים שנ' אשר שמתי חק (חול) גבול לים כחותם על זרועך בדרך שגילית' זרועך על הים וטימטמא (והתמט?) את כל מעשה בראשית שימי כחותם . . . עזה כמות אהבה שאהב הקב"ה More correct are the readings in YS. *ibid.* יצחק את זרוע קדשו לעיני כל העמים ונ' שימי כחותם . . . עזה כמות אהבה שאהב הקב"ה See GR. LVI, 7, with regard to יצחק. יעקב דכתיב ואוהב את יעקב. Cp. also CH. VIII, 6, 2, with regard to תפילין. See also זוהר פ' מצורע 54 b (ed. Kritoschin).

כי עזה . . . עזה היתה אהבה שאהב F. עזה . . . זעמי L. 1323-27. הק"ב את ישראל . . . עשר מכות הביא הק"ב עליהם . . . ונשאו בדרך מצרים ר' נתן אומר במטה הניף יד על אשורים שנ' הוי אשור שבט אפי הגדת שה"ש YM. Is. 80, the whole passage from

קשה כשאול . . . לה' אלהי F. קשה . . . בקשת L. 1327-32. הצבאות . . . צריכך בקש תלך שוב לדרכך מדברה דמשק וכן הוא אומר לחזקיה אך כי שלום ואמת יהיה בימי א"ל הקב"ה חזקיהו צורכך בקשת נחמו נחמו יאמר ה' אלהיכם ואין אתם צריכין תפילתו של חזקיהו See CH. I, 6, § 1, with regard to אליהו. Cp. also PR. 42 b, 151 a, and YS. II, 43 a.

רשפיה . . . כסא הכבוד שנ' F. רשפיה . . . שלהבת יה L. 1333-39. והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה ר' חנניה בן אחי ר' יהושע אומ' יש נהרות . . . ובשנתנה רשות לנבריאל להחריב את כל את כל הארץ נתנה רשות ללויתן לחבל וכו' הנהרות YM. Is. 79, the whole passage from לאש רשפיה to YS. 181 d, from הגדת ש"הש. Meaning not clear to me.

L. 1341. F. מתגדלת על נבי האשים. Perhaps we ought to read מתגדלת ע"ג המים. See ER. XII, 4, and CH. III, 11, § 1.

L. 1342-43. ר"א . . . התורה. F. עבירה מצוה ואין עבירה. מכבה את התורה. See *Sobah*, 21 a.

L. 1343-45. ר"א . . . אילו בני אדם שהן בוטחין. F. ד"א . . . יפול. בעושרן, &c. Cp. *Midrash Mishle*, VII, 31.

L. 1345-48. אם יתן איש . . . אם היה נותן. F. אם . . . המפורש. . . אדם את כל הון ביתו באהבה שאהבתי אתכם אי אפשר כדי אלא יביאו עליהם מלאכי השרת את השטן • ד"א אם יתן איש את כל הון ביתו ונו' אי אפשר לבטל החזקה שעשה אברהם שנ' בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם ה' ושם עתידין כהנים מבני בניו של אברהם להיות עומדין ונושאין כפיהן על ישראל ומברכין אותם בשם המפורש בירושלים. The first Derasha here, which is defective, seems to be a corrupt extract from the Derasha to our verse given in *Midrash Tillim*, XV, § 24. Cp. CH. VIII, 8, § 1, and *Midrash Ruth* at the beginning. Cp. also Targum. In the last ד"א he urges the word ביתו.

L. 1349-55. אחות . . . סרום ובנותיה. F. אחות . . . אחיקם. תשובנה ונו' ושרים אין לה שאינה נותנת צדקה לעניים ולא פרנסה לאב יונים מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה לפורענות זה דורו של לאב יונים מה נעשה. All the rest is omitted. See CH. VIII, 9, § 2.

L. 1356-59. אם . . . משל לאחד שאמר לו. F. אם . . . וענוה. חבירו על מה ימחול לך המקום על ע"ז שיש בידך או על גילוי עריות שבידך • הרי זבולון ואלעזר בן גמי איש בן ברק אומר לה"ד לאחד שהיה אומר עליו איש פלוני חכם אבל ענוה אין בידו איש פלוני עניו אבל חכמה. Meaning obscure. Cp. GR. XXIX, 2 : ואם דלת היא ואם דל הוא במצות ומ"עט.

L. 1360-63. אני . . . אבל. F. אני חומה ושדי במגדלות . . . שלום. This is the answer to the accusation in the preceding verse. The last three verses (l. 1349-63) seem to form one Derasha. Cp. CH. VIII, 9, § 2, and the פירוש מהר"ו to that passage.

L. 1364-68. כרם . . . בפריו ונו'. F. כרם . . . לשלמה בבעל המון. כרם זו כנסת ישראל שנקרא כרם שנ' כי כרם ה' צבאות בית יש' ונו' בבעל המון שבאו עליה גוים המונים שנ' הוי עמים גוים רבים כהמון מים יהמיון נתן את הכרם לנוטרים אלו עשרת השבטים שהגלה סנחריב ללחלח וחבור •

כרמי שלי לפני האלף לך שלמה • לא לך נחונים אלא למלך מלכי המלכים
הקב"ה שהשלום שלו • ומאתים לנטרים את פרוי זה יהודה ובנימין שהגלה
נבוכנאצר מלך בבל והחריב את ירושלים. YM.Is. 105, the whole passage
from agreeing on the whole with the printed text, but adding : איש בפריז אלף כסף זה היה ירבעם בן נבט שאמרו לו ישראל : מלך
עלינו אמר להם עני אנכי אמרו לו הרי כסף וזהב שנ' ברעתם ושמחו
אלף כסף זה נבוכנאצר שהביא למלכותו : ל"ט The. מלך
אלף צדיקים . . . ס"א זה אחיה השילוני שהביא בפריז של ירבעם אלף כסף
במדרש שה"ש מצאתי מקצת סמך על נטרים : See Rashi to this verse : הללו שהן המלכיות
See CH. VIII, 9, § 1. and Targum to this
verse.

L. 1369-73. היושבת בגנים זו כנ"י שהיא F. היושבת . . . השמיעוני
דומה לגינה קטנה בין גינות אחרות כך ישראל יושבין בין האומות אע"פ
שאון הק"בה מוסר גינתו ביד לאבר אחרים • חבירים מקשיבים לקולך השמיעני
אלו החכמים ותלמידיהם שהן מוצאין מקרא בפני עצמן ומשנה בפני עצמן •
ומדרש בפני עצמן • הלכות בפני עצמן • אנדות בפני עצמן לפיכך אמר להם
הק"בה חבירים מקשיבים לקולך השמיעני. See CH. VIII, 11, § 1; 12, § 1.
היושבת בגנים זו כנ"י שהיא דומה לגנה קטנה בין גנות גדולות : MH. IV :
לפיכך אמ' (אין ?) הק"בה מוסר את גנתו ביד אחרים • חברים מקשיבים לקולך
השמיעני אלו חכמים ותלמידיהם שהן מושכין מקרא בפני עצמו מדרש
בפני עצמו הלכות ואנדות בפני עצמן • אמר הקבה לישראל בני כל דבר
טומאה וטהרה שאתם אומרים לפני קולכם ערב עלי לכן נאמר חברים
מקשיבים לקולך השמיעני.

L. 1374-85. ברח . . . ושעת F. ומאתים לנטרים את פרוי F. אימתי יום שעמדו עליו עמון ומואב ונתן להם מאתים דינרי' ואמר להם
שמרן לי מקומכם שלא למרות עלי • לפיכך נהגו המלכים שכיון שהרג אחד
מהם את חבירו ובא וישב על כסאו מיד היה נותן דינעטם • ברח דודי
ברח כבוד ישראל • אימתי יום ששכר בלק את בלעם לקלל את ישראל וכן
הוא אומר ארם מקדם ופלשתים מאחור זה עמלק • ויאכלו את ישראל בכל פה
אלו החמסנים והגזלנים • א"ר הגדול באותה שעה שלח עמלק ולקח את כל
אלופי עשו ונתן להם אלף אלפים דינרים לכל אחד ואחד מאותן החיילים
שהיו מאלופי עשו • לפ' היה יושב ודורש את כל התורה למפרע • ד"א
ברח דודי ברח כבוד מישראל אימתי ביום שאמר בלעם לבלק בנה לי בזה

שבעה מזבחות אמ' כשם שבנה שלמה בטהרה והעלה בטהרה כך אני
 : YM. Is. 74. אבנה בטהרה ואעלה בטהרה כדי שתהא תפילתי נשמעת
 בהגדת שה"ש ברח דודי וגו' ברח כבוד מישר' ר' חנניה היה אומ' ברח
 דודי ברח כבוד מישראל • אימתי יום ששכר בלק את בלעם לקלל את
 ישראל שנ' ארם מקדם ופלשתים מאחור ויאכלו את ישראל בכל פה ארם
 מקדם זה בלעם • ופלשתים מאחור זה עמלק ויאכלו את ישר' בכל פה אלו
 הגולנים והחמסנים • אמר רבינו הגדול באותה שעה שלח עמלק ולקח את
 כל אלופי עשו ונתן להם דינר לכל אחד ואחד מאותן החיילים שהיו מאלופי
 The meaning is obscure. Perhaps we have here a satire upon certain of the Roman
 emperors who maintained themselves on the throne by bribing
 the legions.

L. 1385-89. ד"א . . . בלימודי F. ברח דודי אימתי ביום . . .
 שכרתו ברית ארח ארחמך • והעלו שני טלאים אחד לצפון המזבח לשם ארחמו
 בימי אחז The Derasha of אחז לשם אנשי ירושלים
 (l. 1387-88) is omitted.

L. 1390-96. ד"א . . . האילים F. ברח דודי אימתי בימי . . .
 מנחם והלל שנפלה מחלוקת ביניהם ויצא מנחם הוא ושמנה מאות תלמידים
 עמו מלובשים בסתרקי זהב • ובא בן מטרון ובעט ביהודה אחיו של
 מנחם והרגו ועלה אלעזר והתלמידים עמו והכה את אלחנן ומתכו מנות
 מנות • מיד שלח ארחמו והושיב קסתר א בירושלים והיו מטמאין כל האנשים
 והנשים שבתוכה ועלה אלעזר והתלמידים עמו והביאו את אנשי קסתר •
 מיד נפלה קטטה ומחלוקת בירושלים על אותה שעה הוא אומר ברח דודי
 וגו'. With regard to Menachem, see *Jerushalmi Chagigah*, 77 d;
Babli ibid. 16 b; ARN. 24 a. Perhaps we have here some
 reminiscence alluding to the events recorded by Josephus, *Bell.*
Jud. II, c. 17. If we could assume that Ananias (= חנן or אלחנן)
 was in some way mixed up with the execution of the zealot Judas
 we might correct our passage in the following way: ד"א ברח דודי :
 . . . ובא חנן בן מטרון ובעט בו ביהודה אביו של מנחם ועלה מנחם
 ורהרגו (לחנן) ועלה אלעזר וחתכו מניות מניות מבשרו (של מנחם) אותה
 אנטיניא is perhaps a corruption from ארחמו &c. &c. שעה שלחו
 אנשי רומי .

ADDENDA.

The following passages from the Scriptures, wrongly quoted in the *Agadath Shir Hashirim*, are here corrected according to the Masoretic text.

L. 95. לבבתי אחותי כלה Ezek. xxxvi. 20.—L. 98-99. שני' עם ה' אלה Song of Sol. iv. 9.—L. 103. שני' כי כרם ה' צבאות בית ישראל *ibid.* lxi. 6.—L. 110. שני' ואגדתו על ארץ Hos. x. 11.—L. 119. שני' אפרים עגלה מלמדה Amos ix. 6.—L. 144. שני' הנני בורא Is. lx. 14.—L. 144. שני' עיר ה' ציון קרוש ישראל *ibid.* lxv. 18.—L. 175. כה אמר רם ונשא *ibid.* lvii. 16.—L. 181. כי אל קנא ה' אלהיך Deut. vi. 15.—L. 188. כה אמר ה' מלך ישראל Is. xlv. 6.—L. 189-90. The words from *אם* to *מסתתר* have to be cancelled; see Is. xlv. 15.—L. 191. גואלם חזק Jer. l. 34.—L. 257-58. &c. וירח את ריח Prov. iii. 8.—L. 269. &c. וירח את ריח Gen. xxvii. 57.—L. 281. &c. והנה יוצר גובי Amos iii. 1.—L. 335. ויהי כאשר זקן שמואל Hab. iii. 3.—L. 357-58. וישם את בניו שפטים לישראל וגו' ולא הלכו בניו בדרכיו 1 Sam. viii. 1, 3.—L. 404. ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה Exod. xvi. 35.—L. 415. &c. וימרו על הים בים סוף וישיעם למען שמו להודיע Ps. cvi. 7, 8.—L. 440. אלכה נא ואשובה אל אחי Exod. iv. 18.—L. 504. Read משפט for *ומשפט* Jer. ix. 22.—L. 603. יהי לו הנער לכהן Jud. xvii. 12.—L. 607. &c. נאון שבעת לחם ושלות השקט היה Ezek. xvi. 49.—L. 615. &c. ראמות לאויל חכמות Prov. xxiv. 7.—L. 635. &c. Is. lv. 3.—L. 721. The word *את* is not in Is. xxxix. 6.—L. 748. יהי אחיריתו *ibid.* cix. 18.—L. 749. &c. ויעבדת הצדקה Ps. cix. 13.—L. 763. ויעק שמואל אל ה' בעד Is. xli. 25.—L. 891. וילבש צדקה כשרין 1 Sam. vii. 9.—L. 897. העמודים 2 Chron. viii. 4.—L. 981. וכבוד ה' על הבית Exod. xxvii. 10.—L. 1011. וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת 2 Chron. vii. 3.—L. 1026.

ואת דמי ירושלם &c. Num. vii. 89.—L. 1073. ואת דמי ירושלם Is. xli. 17.—L. 1096. העירותי מצפון ויאת Is. iv. 4.—L. 1145-49 have to be corrected according to the readings given from YM. Ps. to these lines.—L. 1158. קול המון בהרים דמות עם רב Is. xxxi. 4.—L. 1271. עלה שישק Is. xlii. 4.—L. 1287. עלה אל הר העברים הזה הר נבו Deut. xxxii. 49.—L. 1289-90. ויקח את אוצרות בית ה' ואת אוצרות בית המלך ואת הכל לקח ויקח את Song of Songs viii. 8. ויקח את אוצרות בית ה' ואת אוצרות בית המלך ואת הכל לקח ויקח את *ibid.* xiv. 26.—L. 1327. ומטה הוא בידם ועמי L. 1346. ביתו באהבה.

ר' יהודה בר שלמה הבבלי כן L. 1-5. MS. Cambridge Add. 504. יזכה לראות בבנין ביה"מ יסד אור ישע מאושרים בנ' ג' חרזים על שמצא במדרש ש"ה קדושתו של הק' משולשת שירותיו משולשון שיר אחד פכיף קוללהם MS. Or. 1481 (British Museum), 4 b: ז'ל כל הקורא פסוק משה"ש שלא בעתו מביא מכול לעולם ואיזה הוא שעתו זה חג הסוכות שנ' באספך מגרנך ומיקבך.

L. 10. Read במכות for במכות.

L. 195-201. ... עשר שירות we have to add to the authorities alluding to the passage: ש"ה ל"מ whose commentary to ש"ה commences with the passage: ש"ה למה נאמר בלשון רבים לפי שהוא מכליל בו שירים הרבה הראשונים והאחרונים שהרי בשירת הים כתיב שבחו של הק"בה כענין מי כמוך באלים ה' וכן אתה מוצא בשירת דבורה וברק שנ' אנכי לה' אשירה ובשירת ישעיה הנביא אתה מוצא שבחו של הק"בה ושבו של ישראל ש"ה. In the commentary to ש"ה, attributed to R. Saadyah (in the פירושים (ג'), we read: אבל האמת כי דודי הק"בה: שנ' הנך יפה דודי אף נעים ש"ה אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו ופירש אותו ישעיה הנביא ואמר כי כרם ה' צבאות בית ישראל. With regard to the authorship of this commentary, I will only notice here that it seemed to me identical with the Arabic commentary contained in MS. Or. 1302 (in the British Museum) which is attributed to R. Saadyah. This is the impression made upon me by the numerous Hebrew quotations to be found in it. But the matter could only be decided by Arabic scholars, who may take my opinion for what it is worth. In the beg. פיוט (Cp. Zunz's *Lg. d. Syn. Poesie*, p. 668),

I find also among the scriptural verses cited in it the verse from Is. v. 1, אשירה נא &c.

L. 351-52. The following extract from the ש"ה to ל"ט will be found interesting: ד"א שמן תורק שמך . . . כך יצא שם הצדיקים במקום . שנשחטו על קדושת השם כגון רשב"ז נשיא ישראל ור' ישמעאל בן אלישע כה"ג בן כה"ג שבא הקוסטנוס בימי מלכות הרשעה ומצאם יושבין בעזרה נושאין ונותנין בהלכות הפסח נטלם והביאם לפני המלך בא להרוג את רש"בג . . . וכן חוצפית התורגמן שהיה ר"ע קורא אותו יפופית מבני אדם הוצק חן בשפתותיך שהיה יודע בע' לשונות ותפשוהו והרגוהו * וכן יהודה הנחתום שלא הלך לעולם ד' אמות בלי תורה ולמה נקרא שמו יהודה הנחתום שהיה מוצא ד"ת עריבים כלחם חמודות ומצאוהו בורח והרגוהו וכן ר' יהודה בן בבא . . . וכן בן עזאי חתנו של ר"ע שמתוך חיבתו בתורה הניח את אשתו מצאוהו בבית המדרש והרגוהו . וכן ר"ע היו עושין קולמסין של קנים ונותנין בין צפרניו לתוך כ' שנה הוציאוהו מבית האסורין והרגוהו . . . וכן ר' חנינה בן תרדיון . . . וכן ר' טרפון שהיה חרד במצות פעם אחת היה רעב בא"י וקידש ג' מאות נשים כדי להאכילן בתרומה ומצאוהו בעזרה ועיוורוהו וכן ר' ישבב שהיה נשים . It seems, however, that these passages formed a part of another Midrash to Song of Songs. Thus we read in the יחוסי תנאים ואמוראים II, 80 a: ש"ה: ובמדרש ש"ה: שמתחיל וישב שלמה בתחילתו על דרש עלמות אהבך מפורש מעשה ר' חנינא בן תרדיון כמו בגמרא דידן ומסקנא אותו היום שנשרף אותו הקדש בשמת קיסר אמרו עליו על ר"ח בן תרדיון שהיה יושב על כסאו ג' חדשים והן רואין לו ושמחין כסבורין שהוא המלך והמלך נידון תחתיו באש ששה חדשים סבורין שהוא ר"ח בן תרדיון וכשבא הדבר אצל החכמים ומפורש במדרש: P. 95 b. אמרו צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו ש"ה: שלישי ר' חצפית המתורגמן כשהיה ר"ע רואהו היה קורא עליו יפופית מבני אדם הוצק חן בשפתותיך שהיה יודע בע' לשונות ובקי בהן ובן עזאי שנתבתי: III, 179 b. ותפסוהו עם תלמידיו והרגו כולן עמו למעלה שאף הוא נהרג כמפורש במדרש ש"ה: Cp. *Midrash Tillim* IX and שמעון בן עזאי and ר"ח בן תרדיון s. v. סדר הדורות (ed. Wertheimer, c. VIII). Whether this ש"ה: is identical with our Chasitha (the copy of our author having begun with the Derasha of R. Isaac in I, 1, § 10) or formed a *third* Midrash, I have not at present the means of deciding. The quoted passages

may have once formed a part of Chasitha I, 2, § 3, where he speaks of the דורו של שמד, but the mystical tone does not quite fit into the context of this Midrash in our editions.

L. 392-97. See ל"ט to Num. xix. 1: . . . בחדש השלישי לצאת . . . בתחילה היו מונין ישראל ליצירה חזרו למנות ליציאת מצרים חזרו למנות לבנין הבית לא זכו למנות לבנינו מונין לחורבנו . . . ולא עוד אלא יצירה The fact that R. Tobaya speaks of shows that he used here our Midrash, and that he read לשטרות (מלכות יונים=).

L. 481-93. See ברייתא דשמואל הקטן, chap. V: בשנת ארבעה אלפים וחמש מאות ושלשים ושש שנה שוו חמה ולבנה ושמיטות ותקופות.

L. 1220-22. YM. MP. 105 b; the whole passage reading אל . . . ושבתין שנשבעת להם ברית בדרך שכת לאבות . . . אומר סלה.

POSTSCRIPT.

The first and only modern scholar who ever noticed our *Agadath Shir Hashirim* is Zunz, in his *Gottesdienstliche Vorträge* (p. 277, n. 1, 2nd ed.). But he only knew it, as it seems, through a reference in De Rossi's Catalogue, and therefore attributed to it little importance. In the foregoing Corrections and Notes, however, it will be found that the following authorities have been quoted in connexion with our *Agadath Shir Hashirim*—R. Solomon b. Judah the Paitan, and his commentators R. Joseph Cara and R. Shemaya¹; R. Tobyah b. Eliezer; R. Meir b. Isaac; R. Solomon b. Isaac (*Rashi*); R. Judah Barzilai of Barcelona; R. Simon Cara, the compiler of *Yalkut Shimoni*; R. Hillel Kayavani; R. Moses Tako; the anonymous author of *תנאים ואמוראים*²; R. Eleazar of Worms; R. Moses b. Nachman (*Ramban*); R. Asriel the Cabbalist; R. Abraham ben Maimon; R. Isaac ibn Sahula; R.

¹ The Commentary to the Machzor, MS. Cambridge Add. 394, used so often in the *Corrections and Notes*, has, after the strophe אור יוסף רבניה, the words עד כאן יסרו של ר' יוסף קרא מכאן ואילך יסור ר' שמעיה מ"ב. Cp. Zunz's *Ritus*, pp. 198, 201.

² Since this was written Herr Epstein has published an essay in the *Monatsschrift*, vol. XXXIX, in which he proved beyond doubt that the author of this work was R. Juda b. Kalonymos b. Meir of Speyer, who flourished about the end of the twelfth century.

Menachem of Recanate; R. Machir b. Abba Mari, the compiler of the *Yalkut Machiri*; R. Bachye Ibn Chalava; R. Jacob b. Asher; R. Simon Duran, the compiler of the *Midrash Haggadol*; and R. Matatyah Delakrat. All these authorities give, more or less, passages which are only to be found in our Midrash, which most of them quote by the title of מדרש ש"הש or אגרת ש"הש or אגרתא ש"הש. It is true that neither R. Tobyah b. Eliezer nor Ibn Sahula quotes our Midrash by name, but considering that their works form commentaries to the Song of Songs, it is reasonable to assume that they took their materials from older homilies based on the same Scriptural book which just occupied their attention, which cannot be anything else but our *Agadath Shir Hashirim*. If any reasonable doubt may be entertained it is only with regard to R. Bachye Ibn Chalava, whose authority in the *בר הקמה* are the Chapters of R. Eliezer, and about R. Matatyah Delakrat, whose late age (16th century) makes it probable that his knowledge of our *Agada* was only second hand. On the other hand, it is safe to assume that R. Solomon b. Judah did make use of the *Agadath Shir Hashirim*. As a *Paitan* he naturally never mentions his sources, but there are sufficient strophes in his *Piyutim* to make his knowledge of our Midrash fairly certain.

Considering now that R. Solomon b. Judah flourished about the end of the tenth century, considering again that at least a generation or two would be required to give our *Agada* that Midrashic importance and air of antiquity that a *Paitan* would take it as an acknowledged authority, worthy to become the subject of his versifications, its composition must not therefore, if only on this reason, be placed later than the middle of the tenth century.

Now it is true that there are other indications which would point even to an earlier date. I am referring to certain Messianic as well as mystical passages in our *Agada*, the relation of which to some of the apocalypses edited by Jellinek in the various volumes of his *Beth Hammidrash* is visible at a first glance¹. This is especially the case with the פ' ר' יאשיהו, which in a number of passages betrays such a strong resemblance to our *Agada*² that

¹ See *Beth Hammidrash*, I, 56 sq., II, 54 sq., III, 66 sq. and 141 sq., IV, 117, V, 45 sq., VI, 112 sq., 117 sq. and 150 sq. Cp. Zunz, *Lg. d. Synagogalen Poesie*, 603 sq.

² See פ' ר' יאשיהו V, VI, pp. 112, 113, and *Agadath Shir Hashirim*, l. 260-288.

there is but little doubt that the one copied from the other. But as the *ר' יאשיהו פ'* is essentially an eschatological Midrash, there was hardly any reason for the compiler to give the various Derashoth on the text *לירי שמינך טובים על כן עלמות אהבך*¹, unless he copied it from our *Agada*, where such interpretations are in their proper place. Now there is, as has been already pointed out by Jellinek, a strong interdependence between the *ר' יאשיהו פ'* and the other apocalypses (especially the *ס' אליהו ופרקי משיח* and the *ג' וניהנם*)², whilst, on the other hand, there is a strong probability that Kalir made use of such a class of Midrashim³. Added to all this, the Paitan's distinct reference to the seventy names of Israel⁴, the fact of Kalir's acquaintance with our Midrash becomes very probable. We shall thus have to assign the date of our *Agada* somewhere in the first half of the ninth century⁵. There are, however, grave considerations against such an early date, as will easily be seen after analysis of the sources of our *Agada* itself.

Even a superficial perusal of our *Agada* will convince the reader that its relation to the *Midrash Chasitha* is but small. They may have many minor details in common; but the latter offers but very few parallels to those passages which constitute the most characteristic features of our *Agada*. As such we may consider most of the Agadoth to the first verse of the Song of Songs (l. 1-225), the long Derasha on Zedakah (l. 464-781), and the various Messianic interpretations (l. 338-344, 1094-1142). With regard to the latter, there is hardly a Rabbinic work which would more readily suggest itself as the source of this kind of eschatological Agadoth than the Chapters of R. Eliezer. The quotation in the name of R. Eleazar (l. 1101)⁶, as well as the attributing of a whole Messianic apocalypse to such an early authority as Simon b. Shetach (or even

Cp. Corrections and Notes to l. 265-270. See also Corrections and Notes to l. 1085 (the passage given there from F, and *Beth Hammidrash*, VI, 150-151).

¹ See *Beth Hammidrash*, V, 113 ... *דוקיה של דורו זה ר' יאשיהו פ' וירי שמינך טובים זה דורו של דוקיה*, &c.

² See Jellinek's Text, III, 66, V, 45 and 150, and *Introduction* to III, pp. xxviii, xxix.

³ See Zunz, *Lg. d. Synagogalen Poesie*, p. 31.

⁴ See Zunz, *Gottesdienstliche Vorträge*, p. 274 note.

⁵ See P. F. Frankl's admirable essay on Kalir in the *Encyclopædie* of Ersch and Gruber, II Section, Theil XXXII, p. 135.

⁶ F. has Eliezer.

Simon b. Zoma)¹, point strongly to the Chapters. It is true that the passages to which we have referred are not to be found in our version of the Chapters; but this is well known to be imperfect², and thus it is not impossible that the Chapters made use of by the compiler of our *Agada* was more complete, containing also the said passages.

More certain, however, is the relation of our *Agada* to the *Yelamdenu*. Even before the discovery of the former, Epstein, who, to my knowledge, was the first to call attention to the fact that the earlier authorities had two different Midrashim to *Shir Hashirim*, suggested that there must have once existed a *Pesikta* to *Shir Hashirim*, quoted by some writers as *Yelamdenu*³. His hypothesis was chiefly based on a quotation by R. Moses Ibn Tabun. Now the quotation is somewhat uncertain⁴. Besides, the well-known formula of "Let our Master teach us," ילמדנו רבינו, which is the main characteristic of the *Yelamdenu*, is entirely absent in our *Agada*. But still, nevertheless, we find the relation between these two Midrashim so strong that, if our *Agada* is not identical with *Yelamdenu*, it must be considered at least as a recast of many *Yelamdenu* passages bearing on the Song of Songs.

As such passages we recognize the very first sentence of our *Agada*, to which only the *Yelamdenu* offers a real parallel⁵. The

¹ F. שמעון בן זומא. Machiri ב' ו' שמעון. The Chapters are also fond of using earlier authorities for the revelation of new truths. See Zunz, *Gottesdienstliche Vorträge*, p. 286, note d, with regard to R. Eleazar b. Arach.

² See Zunz, *ibid.*, pp. 284-5. The newer Yemen literature, especially, contains much the origin of which can only be sought in the Chapters; which again strengthens Zunz's theory of the incompleteness of this work.

³ See Epstein's *Eldad ha-Dani*, p. 79: ואעיר שלעני הקמונים היו שני מדרשים שונים על ש'הש האחר הוא מדרש חזית שלנו והשני היה פסיקתא על שיה'ש שממנה מביא הרבה בעל הילקוט מסבין חתק"פ ואילך ר"מ אכן חבון בפירושו לש'הש דף י' כתב: במדרש שיר השירים בילמדנו תורי והב נעשה לך אלו ר"ח וכו' מדרש חזית כתורים כשהי חזרות ואין ספק שכוונתו לשני מדרשים שונים את הפסיקתא כינה בשם בילמדנו וכו' וכו'.

⁴ See preceding note. The passage is not to be found in our *Agada*; but from the fact that the תורה לקח טוב quotes it as ר"א we may safely assume that his copy still contained it. Cp. Corrections and Notes to l. 436-41. Some parallel to this Derasha (but not based on the text of l. 436-41) may be found in CH. III, 8, 12, *Tanchuma* ויקהל § 8, NR. XIV, 11, and *Yelamdenu* (at YS. II, § 988).

⁵ See l. 1-5 ואמר ר'א בן עזריה וכו' and l. 206-10 נחן אומר מה'ש וכו' and *Midrash Agadoth*, p. 170. The relation of this latter to *Tanchuma* § 8, points to the lost *Yelamdenu*. CH. has, in the first case, very opposite Derashoth.

passage regarding the things created before the world¹ is probably taken from the *Yelamdenu*, some parallel to which is still retained in the Exod. Rabbah. The same we may also assume of the Derasha relating to the three Songs, for which the *Yelamdenu* offers the best parallel². The interpretation of עמר by *adolescens* (l. 866) suggests *Yelamdenu* to Num. xxiii. 10; and so also the allegories with regard to the Patriarchs (l. 953-56), as well as the Derasha on Ezek. xxxvi (l. 1078), seem to be derived from the same source³. More important is the long Zedakah-Derasha, extending over more than three hundred lines, the source of which can only be sought in the *Yelamdenu*⁴. This whole Derasha, occupying now about a fourth part of our *Agada*, is quite out of place in a Midrash to the Song of Songs, and can only be explained by assuming that it was the set purpose of its author to give us a compilation of *Yelamdenu* Derashoth bearing on the Song of Songs, and he thus felt justified in reproducing from it whole Derashoth, even when their interpretatory value for the Song of Songs is not quite evident. The expression רהק"בה אללהים for *רחוק*, fairly frequent in our *Agada*, may also be considered as a proof of the use our compiler made of the *Yelamdenu*⁵. If this be the case, then it is possible that Kalir, as well as the compilers of the various Messianic Midrashim to which I have referred, used the same sources which were at the disposal of the *Agadath Shir Hashirim*. It will thus be safest not to speak with any degree of certainty before the quotations from it become direct and frequent, which is about the end of the tenth century.

S. SCHECHTER.

¹ See Corrections and Notes to l. 58.

² See l. 77-100 שירים ו' &c., and cp. *Tanchuma* בהעלהך § 8; &c. ילמדנו רבנו.

³ See Corrections and Notes to all these passages in their respective places.

⁴ See Corrections and Notes to l. 627-44, the parallel given there from the *Talmud Torah* in the name of the *Yelamdenu*, while, according to Buber's *Mabo to the Tanchuma* (62a), a similar passage is contained in a *Tanchuma* MS. in Oxford. The fact that the extracts given above on these lines, as well as on l. 648-702, from the MH. occur in עקב ו', and that the *Or Zarua* also cites Zedakah-Derashoth from the *Yelamdenu* to this *Parasha*, makes it clear that both had the same source.

⁵ See l. 487, 492, 555, 678, 680, 892, and 1069. Cp. Epstein's *Beitrage* (מקדמוניות), p. 63.